

ALBERTO MANGUEL

Makrokozmos ve Mikrokozmos Olarak Fransa Ulusal Kütüphanesi

23 Ekim 1994'te Bercy'de yeni Fransa Ulusal Kütüphanesi'nin inşa edileceği o pek methedilen şantiye alanını ziyaret etmeye karar verdim. Bundan uzun zaman önce, yirmili yaşlarımdayken dostum Gianni Guadalupi ile birlikte yazdığım *Hayali Yerler Sözlüğü*¹ için araştırma yapmak üzere Rue Richelieu'deki eski kütüphaneye kitap okumaya gitmiştim. Ve orası bildiğim ilk Fransa Ulusal Kütüphanesi olduğundan benim için bu soylu bina ve onun görkemli Salle Labrouste binası kişisel Fransız coğrafyamda unutulmaz bir anıt halini aldı (muhtemelen zihnimde hâlâ öyledir). İlk aşklar çoğu zaman hiç değişmeden kalan ve fiili sebeplere kör olan aşklardır.

Ulusal kütüphaneler –ister İskenderiye'deki gibi efsanevi kütüphaneler, ister Ukrayna'daki Vernadski Ulusal Kütüphanesi gibi fazlasıyla ayakları yere basan kütüphaneler olsun– her şeyden çok simgesel binalardır. Ulusal kütüphaneler okurlarının kimliğini –o okurlar ister hırslı krallar ister dirençli kurbanlar olsun– ete kemiğe büründürür ve bunu da o erkeklerle kadınların okurlar sıfatıyla kendi kültürel ve siyasi bellekleri, kendi dilleri ve edebiyatları, varoluşlarının kanıtı ve mitolojilerinin ilham kaynağı olarak anladıkları şeyi onlara tekrar yansıtarak yapar. Sıradan kütüphaneler –kişisel kütüphaneler ya da halk kütüphaneleri– kendi seçilmiş içerikleri ve seçici kullanım alanları tarafından tanımlanmış dünyalardır. Gelgelelim, bir ulusal kütüphane onları yansıtan ve muhafaza eden daha geniş bir kâinatdır. Bir kişisel kütüphane okurunun sesiyle anlatılmış bir özyaşamöyküsüdür, fakat bir ulusal kütüphane Tanrı'nın insan ihtirasını cezalandırmak için başvurduğu dilsel kaosu simya marifetiyle cömert ve akılcıca bir şeyler düzenine ve bir yandan da –bu nokta hayati önemdedir– bir diyalog ve karşılıklı anlaşma aracına dönüştürmek suretiyle Babil lanetine verilmiş kolektif bir cevaptır.

Otuz yıl önce Bercy'de bulunduğum o gün yeni BnF'nin² yükseleceği kocaman boşluğun kenarında yürürken işçilerden birinin düşürdüğü küçük bir tahta parçasını yerden alıp üzerine tarih attım ve onu çalışma masamda sakladım, çünkü yeni BnF gibi devasa boyutlardaki, muhtemelen doğru dürüst anlaşılamayacak kadar büyük şeylerin, insanda onun ihtişamıyla uzlaşmasını sağlayacak bir metafor ya da simge bulma ihtiyacını doğurduğu şeklinde bir batıl inancım vardır: Tabiri caizse,

¹ Söz konusu iki ciltlik eser Sevin Okyay ve Kutlukhan Kutlu tarafından Türkçeye çevrildi (YKY, 2005). (ed.n.)

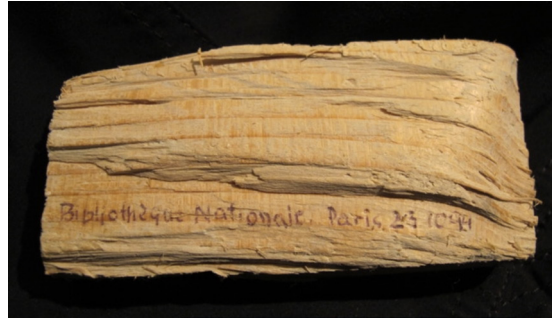
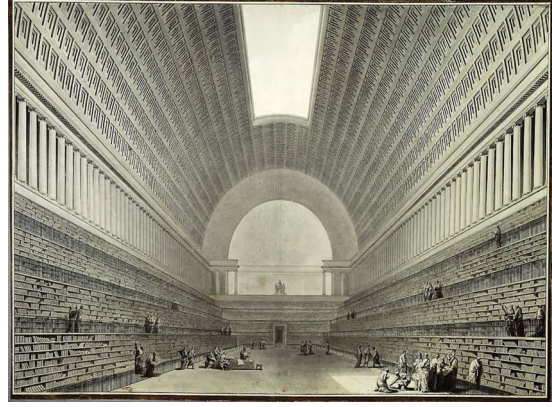
² Bibliothèque Nationale de France – Fransa Ulusal Kütüphanesi. (ç.n.)

küçüklüğüyle, onu içeren makrokozmosu ima eden bir mikrokozmostur bu.

Yunan Stoacıları ve onların ardından Talmud yorumcuları evreni bir bedenden ve bir ruhtan meydana gelen yaşayan bir varlık olarak tasavvur etmişlerdir. Netice itibariyle, evren bir insanın büyütülmüş versiyonu oluyorsa bu durumda bir insan da tarifi olanaksız evrenin küçültülmüş versiyonudur. Stoacılar ve Talmud âlimleri evrensel ruhun parçası olarak insan ruhunun insan bedeni açısından, evrensel ruhun evren açısından karşılık geldiği şey olduğu ve o ruhta var olan akılcı parçanın da evrensel aklın evrenin tamamında çalışmasıyla tıpatıp aynı şekilde her birimizin içinde çalıştığına inanırlardı. En önemlisi de, onlar makrokozmosun mikrokozmosu etkilediğine ve bunun tersinin de geçerli olduğuna inanırlardı. Şayet bütün evren hayata, devinime ve ruha sahip olan bir organik beden ise bu durumda kütüphane her iki ruhun –evrensel ruhun ve insan ruhunun– deposu olarak düşünülebilir. *Evren* ve *kütüphane* tabirlerinin eşanlamlı olduğunu ileri sürdüğünde Borges’in demek istediği şey buydu.

Kütüphaneler düşgücünün kendini yuvasında hissedebileceği mekânlardır. Rue Richelieu kütüphanesi bana Fourier’ın *Phalanstère* ve Campanella’nın *Città del Sole*, Casanova’nın *Protocosmo* ve Rabelais’in *Mer de mots gelés* eserleri hakkında okumalar yapabileceğim şahane bir mekân olarak görünmüştür. Bir okur olarak metne ait çerçevenin büyük önem taşıdığına inanırım, çünkü sayfada ya da ekranda akan sözcükleri renklendiren ve tanımlayan, sınırlandıran ve genişleten şey çerçevedir. Günümüzde INHA³ bünyesinde yer alan Salle Labrouste dış görünümünün akla getireceği şeyin aksine o klasik imkânsızlığın gerçeğe dönüşmüş halidir: Bina, kare biçimini almış bir dairedir. Salle Labrouste tepesinde ağaç gövdeleri biçimindeki metal kolonlarla desteklenmiş dokuz kubbenin bulunduğu bir karedir. Ve kemerlerin tekrar eden düzeni, okumanın asla erişmeyeceğim bir raftaki asla açmayacağım bir cildin içine gizlenmiş bir sayfada başlayan ve eşit derece gizli ve uzak başka bir sayfada sona eren (ancak okumanın sonu yoktur) dairesel bir faaliyet olduğunu akla getirir ya da en azından benim aklıma getirdiği şey budur.

Dairenin kare biçimini alması MÖ beşinci yüzyılda Anaksagoras tarafından ortaya atılan bir problemdi; on dokuzuncu yüzyılın sonunda matematikçi Ferdinand von Lindemann bunun imkânsız bir iş olduğunu kesin şekilde kanıtlamıştır. Buna

BnF şantiyesinde (Bercy-Paris, 23 Ekim 1994) Manguel’in bulduğu tahta parçası.

³ Institute National D’histoire de L’art – Fransa Ulusal Sanat Tarihi Enstitüsü. (ç.n.)

rağmen, imkânsız olduğu kanıtlanmış şeyleri gerçekleştirme tutkusu insan düşgücünde inatla varlığını sürdürür: Bizler her zaman rüzgârın yüzünü madeni paraya basmanın ve kumdan bir ip yapmanın yollarını bulmaya çalışırız. Zamanın başlangıcından beri günün birinde tek boynuzlu atın gerçek doğasını, sirenlerin hangi şarkıyı söylediğini ve bir toplumu biraz daha adil ve biraz daha az mutsuz kılacak en iyi hükümet sistemini belirleyebilecek duruma geleceğimize inanagelmüşüzdür. Adeta sonsuz kapasite-

leriyle kütüphaneler onların gözden saklı ciltlerinin bir tanesinde bu çözümleri bulacağımız beklentisiyle bizi baştan çıkarırlar. Salle Labrouste aksi yöndeki kanıtı rağmen dairenin kareye dönüştürülmesinin başarılı ve yararlı bir örneği idi ve muhtemelen hâlâ da öyledir.

Şimdiki BnF de kare biçimini almış bir dairedir; bu durumda, kare geniş mas-taba'sının⁴ üstünde oturan, artık ahşap kaplı kitap biçimindeki cam kuleler ve daire de insan bilgisinin onun en iç kısmında bulunan ve her şeyi kapsayan alanı olmaktadır. Ptolemaios krallarının Mouseion'undaki⁵ heveskâr koleksiyonu gibi, BnF de her şeye ya da hemen hemen her şeye sahip bir makrokozmostur, fakat aynı zamanda bizim deneyimimizin bir mikrokozmosudur. Bir örnek: 1996 Aralıkta BnF yeni şantiye alanının açılışını kutlamak için "Tous les savoirs du Monde" adında bir sergi açtı.⁶ Gösterim, Sümer kil tabletlerine çivi yazısıyla kazınmış en eski dağarcık parçalarından başlayarak Diderot ile D'Alembert'in daha çok bilinen adıyla *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* eserinin Doğulu bir çağdaşı olan 1726 tarihli ve Chen Menglei imzalı *Grande encyclopédie impériale illustrée des temps passé et présent*'in 10.400 bölümünden birine kadar giden bir çizgide bilgimizi sınıflandırma ve listeler yapma tutkumuzun sayısız örneğini gözler önüne sererek ansiklopedilerin altı bin yıllık geçmişinin izini sürüyordu – bahsi geçen eserlerin hepsi BnF'nin yepyeni vitrinlerinde meraklı kamuoyunun dikkatine sunulmuştu. 1960'larda matematikçi Robert Penrose her parçacığın, her kuvvetin, her ışık konisinin, her sebebin ve sonucun, her kanunun ve mülkiyetin en temel biçimlerinde gerçekliğin yeni ve çarpıcı bir resmini oluşturan katıksız, muhteşem ve karmaşık bir geometriye karşılık gelebileceğinin idrakine vardı. Yeni BnF gibi bir kütüphane böylesine kapsayıcı bir geometrinin evrensel tasviri olarak anlaşılabilir.

BnF'nin iddialı temelleriyle ilk karşılaşmamı izleyen otuz yılda kütüphaneler dünyasında pek çok şey değişti. 2023 sayımı BnF'nin bünyesinde 16 milyondan fazla basılmış kitap, 400.000'i aşkın süreli yayın, 400.000'e yakın elyazması ve 16

⁴ Eski Mısır'da mumya odasıyla bağlantılı düz bir çatısı olan, yanları eğimli dikdörtgen biçimindeki mezar yapısı. (ç.n.)

⁵ Eski Yunancada Bilimler Tapınağı anlamına gelen, müze kelimesinin kökeni olan sözcük. İskenderiye'de Birinci Ptolemaios tarafından kurulan, İskenderiye Kütüphanesi'nin de içinde bulunduğu, sanat ve bilim eğitimi veren kurum. (ç.n.)

⁶ "Tous les savoirs du Monde" (Dünyanın Tüm Bilgisi) adlı serginin alt başlığı ise "Encyclopédies et bibliothèques, de Sumer au XXIe siècle" (Sümerlerden 21. Yüzyıla Ansiklopediler ve Kütüphaneler). (ed.n.)

milyonun üzerinde görüntü bulunduğunu ortaya çıkarmıştır. Bunlara 54 milyonu aşkın Web arşivi de eklenmiştir. Bugün elbette bu rakamlarda artış olmuştur. Yaşadığımız elektronik çağının meyvesi olan bu etkileyici sayı beraberinde yeni bir tehlikeyi getirir. İskenderiye Kütüphanesi yangın, su, yağmacılar, kitap bitleri ve diğer zararlı varlıkların tehdidi altındaydı. Bünyesinde bulunan varlıkların büyük çoğunluğu sanal olan BnF bugün sadece 2023'te British Library'ye saldıran ve onun elektronik ortamdaki varlıklarının henüz tam olarak yerine konulamamasına yol açan siber korsanların değil, aynı zamanda entelektüel araştırmanın ve yaratıcılığın da atıl duruma gelmesi tehdidi altındadır. Elektronik teknoloji bizi zenginleştirmiş, fakat aynı zamanda daha kırılabilir hale getirmiştir. Yaratılış'ın İkinci Gün'ünde suların yaratılması gelecekteki Evrensel Tufan tehdidini içinde barındırıyordu. Sözde yapay zekânın yaratılması insanlığımızı istatistik makinelerine terk etmenin baştan çıkarıcılığını içinde barındırır.

Birinci yüzyılda özgün Sami Dili versiyonunda yazılmış ve daha sonra Apokrifâya⁷ dahil edilmiş, *Âdem ile Havva'nın Hayatı* olarak bilinen metinde Havva, oğlu Şit'ten onun hikâyesini ve babası Âdem'in hikâyesini yazmasını ister. Kitabın sonunda Havva, içinde yer aldığı metne gönderme yaparcasına ona der ki: "Beni dinle, çocuğum! Taştan tabletler yap, kilden başka tabletler de yap ve hem benim hem de babanın bütün hayatını ve bizden duyduğun ve gördüğün her şeyi onların üzerine yaz. Eğer ki Tanrı, ırkımızı suyla sınırsa kilden tabletler silinecek ve taştan tabletler kalacaktır; ancak ateşle sınavacak olursa, taştan tabletler kırılacak ve kilden tabletler iyice pişecektir." Daha önce belirttiğimiz gibi, her metnin hayatta kalması ve okunması kendi çerçevesine, aynı zamanda -bu ister kil ya da taş, ister kâğıt ya da ekran olsun- dayanağının da niteliklerine bağlıdır. Hiçbir metin maddi bağlamından bağımsız olarak asla sadece analog ya da sanal değildir: Her metin hem içerdiği sözcükler hem de o sözcüklerin var olduğu alan tarafından tanımlanır. BnF'nin bunun bilincinde olduğuna kuşku yoktur ve aklın ve yaratıcılığın, belleğin ve mantığın bir kez daha tehdit altında bulunduğu bugünlerde kil, kâğıt ve sanal metinlerden oluşan kütüphanelerimizin narinliğini kendimize hatırlatmakta yarar vardır.

Bir ulusal kütüphanenin simgesel olarak okurlarının kimliğini ete kemiğe bü-ründürdüğünü söylemiştim. Bu sadece söz konusu okurların kendileri olduğuna inandıkları kişiyi değil, fakat geçmiş deneyimlerinden çıkarıp unutmayı seçtikleri şeyleri de ifade eder. Zira, Bodleian Kütüphanesi'nin direktörü Richard Ovenden'in dediği gibi bir kütüphane bir kanıt mekânıdır; sadece belgelenmiş gerçekliğimizi göstermekle kalmaz, hatırlamamayı seçtiğimiz, unutmayı ya da yok saymayı tercih ettiğimiz şeyleri de gösterir. Bütün kütüphaneler varlıklarını -bu ister kasten dışarıda bırakma amacı ya da gereklilik doğrultusunda, ister hükümetin korkuları ya da yer ve parasal kaynak eksikliği doğrultusunda olsun- sansürcülüğün gölgesi altında sürdürürler. Buna rağmen, bir ulusal kütüphane sansüre maruz kaldığında dahi mümkün olan dünyaların en iyisinde cömertçe arzu edebileceğimiz ya da kay-

⁷ Yunanca ve Latince çevirilerde Eski Ahit'e ek olarak yer alan, İbraniçe metni bulunmadığı için Kutsal Kitap'a dahil edilmeyen, ancak Katolik ve Ortodoks kiliseleri tarafından kutsal kabul edilen metinlere verilen ad. (ç.n.)

betmekten pişmanlık duyabileceğimiz şeyin bir anımsatıcısı olma görevini yerine getirir.

Zamanın başlangıcından beri, bir türe mensup bireyler olarak tek başımıza hayatta kalamayacağımızı biliriz. Gelgelelim, türün mensubu bireyler olarak da, bizi bir araya getiren ve çevremizde yer alan tehditlere katlanmamıza yardım eden şeylerden vazgeçmenin baştan çıkarıcılığına her daim kendimizi kaptırma eğilimindedir. Hepimize inanç, umut ve hayırseverlik ihtimali bahşedilmiştir – kendisi olmadan diğer tüm güçlerin hiçbir hükmü olmadığı *caritas*⁸ bunların hepsinden önce gelir. Tekrar tekrar ispatlandığı üzere ve kana susamış tiranların ve *la droite decomplexée*⁹ güruhun yüksek sesli beyanlarına rağmen bencillik bir erdem değildir ve bir insan başkalarının zarar görmesi pahasına sadece kendine fayda sağlamayı seçiyorsa, o insan kendini intihara mahkûm etmektedir. Bir kütüphane, raflarında iki seçeneği de bulundurur; bunlardan birincisi Rimbaud'nun ekümenik keşfi *Je est un autre*¹⁰ etiketinin, ikincisiyse faşist İspanya'nın afallatıcı *Viva la muerte*¹¹ çığlığının altındadır.

Psikiyatrist Iain McGilchrist 2009 tarihli *The Master and His Emissary* kitabında insan beynindeki iki yarıkürenin sırasıyla mantıksal ve yaratıcı olarak düşünülebileceğini, sol yarıkürenin ayrıntı odaklı ve sağ yarıkürenin bütün odaklı olduğunu ileri sürmüştür. Bu iki algı biçimi birbirini dışlamaz, onlar sadece bir kabiliyete diğerinden daha çok öncelik tanırırlar. Sağ yarıküre eylemlerimizin sonuçlarına bakarak çevremizdeki koşulları, başka bir deyişle genel manzarayı gözlemler. Sol yarıküre tek bir avın, yani niyetlerimize konu olan nesnenin seçilmesine yoğunlaşır. Kendi haline bırakıldığında, sol yarıküreye ayrıcalık tanıyan bir toplum empatiyi bir kenara atma, çevreyi ihmal etme, merkezine âni yerleştiren egoist eylemlerin sonuçlarına kör kalma eğiliminde olacaktır. Bir Talmud âlimi sol yarıküreyi mikrokozmos, sağ yarıküreyi makrokozmos olarak görebilir: Biyolojik ve mistik olmak üzere her iki eşleşmenin çatışmalı ilişkileri benzerdir. En azından Sanayi Devrimi döneminden beri tarihlerimiz sol yarıkürenin toplumlarımıza hükmeder hale geldiğini ve varlığımızı tekil kabuklarımıza hapsederek kendimizi hem türdeşlerimizden hem de bütün dünyadan ayırdığımızı göstermektedir. Ne var ki, kütüphanelerimiz iki yarıkürenin de hayati önem taşıdığı konusunda ısrarcı olmaya devam eder. Kandıra dikkat edip etmememiz başka bir meseledir.

Eski Sümer'de dünya siyasetinde ve dinde gerçekleşen olayların gökteki olaylarla paralellik gösterdiği düşünülürdü: Dünyadaki olayların yansıması gökteki olaylarda görülür ve bunlar üzerinden açıklanmaları icap ederdi. Sözelimi, bir kralın yönetim tarzı gökteki cisimlerin hareketine yansırı ve tanrıların gizli yöntemleri kurban edilen bir hayvanın iç organlarında açığa çıkardı. Bize ulaşmış en eski destanların birinde Uruk Kenti halkı, kanunlarında adalet olmayan ve onların çektiği acıdan zevk alan Gilgamiş adındaki genç ve zalim bir kralın despotik yönetimi altında yaşıyordu. Kral Gilgamiş entelektüel uğraşları bir kenara bırakmıştı. Güreşmekten ve

⁸ Tanrı adına beslenen, egonun saf dışı bırakılmasını içeren ve bencil olmayan sevgi. (ç.n.)

⁹ (Fr.) Kendinden emin sağcı. (ç.n.)

¹⁰ (Fr.) Ben bir başkasıyım. (ç.n.)

¹¹ (İsp.) Yaşasın ölüm. (ç.n.)

başka erkeklerin “yapacak daha iyi işleri olsa bile” onunla güreş tutmasından keyif alırdı ve hem genç kadınlarla hem de gelin adaylarıyla ilişkiye girmekten hoşlanırdı. Anlaşılacağı üzere Uruk halkı mutsuzdu ve işlerin daha iyi gitmesini sağlayacak bir yol bulmak için tanrılara dua ederlerdi. Dualarında Gılgamış’ın ölümünü istemezlerdi, çünkü bir toplumun çareyi cinayette aramadan kendini iyileştirmesinin yollarını bulmak zorunda olduğunu bilirlerdi. Tanrılar durumu düzeltmek için kralla güreş tutmak üzere yabancı bir adam olan Enkidu’yu gönderdiler ve iki adam da yozlaşmış medeniyet ile masum doğanın bedensel mücadelesinden daha iyi insanlar olarak çıktılar. Tarihlerimiz boyunca, başka adlarla, Gılgamış daha iyi bir hükümdar olmayı öğrenmek ve Enkidu da toplumdaki medeni kanunları tekrar tekrar içselleştirmek zorunda kaldı. İnsan toplumlarının temelinde birtakım ortak kuralların, adalet yasalarının ve *caritas*’ın bulunması şarttır ve ilerleme olarak düşünmekten hoşlandığımız şeye giden yolda pusulamızı şaştırmamak için onları sürekli tekrar etmemiz gerekir. “Açıktır ki,” diye yazmıştı G. K. Chesterton, “başyargıcın cinayetin hatalı olduğuna dair yorumuna özgün ve göz kamaştırıcı bir özlü söz olarak bakan bir toplumda güvenlik söz konusu olamaz.” Bir toplumun kendini kendinden koruması için herkesçe bilinen bu gerçeklerin her kapının üst kısmına yapıştırılması ve her şömine rafında teşhir edilmesi lazım gelir.

Denemelerimizin ve hatalarımızın asla nihai bir sonucu olacakmış gibi durmuyor. İnsan mikrokozmosu tek bir bireyin sadece kendisi için arzuladığı şeylere yoğunlaşarak tekrar tekrar bir kasıtlı adaletsizlik ve bencilce hırs haline geri döner ve makrokozmos dengeyi kurmak amacı doğrultusunda tekrar tekrar bu eylemlerin sonuçlarını yansıtmak zorunda kalır – bu durum en çok da şimdi, birdenbire geleceği fazlasıyla belirsiz bir hal almış bu dünya için geçerlidir. Ancak Juan Gabriel Vásquez’in büyük bir bilgelikle dediği gibi, “Bizler içinde bulunduğumuz an hakkında son derece yanlış kanaatler geliştiririz, belki de bunun sebebi aslında şimdiki zamanın var olmamasıdır: Her şey hatıradır ve az önce yazdığım bu cümle çoktan bir hatıra olmuştur”. Gılgamış’ın durumunda bu, Doğa’nın insan şekline bürünmüş hali olan sevgili Enkidu’sunun ölümü şeklinde gerçekleşir; bizim durumumuzdaysa yeryüzündeki insan hayatının öngörülebilir yokoluşuna dair uyarılar şeklinde gerçekleşir. Gılgamış’ın tebaası kurtuluş için tanrılara dua etmiştir; belki de bizim için dualardan daha etkili olan şey küçük, ısrarlı ve inatçı direniş eylemleridir.

Kasıtlı faciaların sessizlikte meydana gelmesine izin vermeyen küçük direniş eylemleri, adaletsiz durumlara razı gelmeyen küçük karşı çıkışlar, kasıtlı yok etme faaliyetlerine ortak olmamak için gerçekleştirilen küçük geri çekilmeler: Bunlar muhtemelen hayatta kalmamıza imkân verebilecek stratejilerden bazılarıdır. Yahudi geleneğinde insanın kurtuluşu *Lamed-vovnik*’ler olarak bilinen otuz altı adil adama bağlıdır; birbirinin varlığından haberdar olmayan ve dünyanın kaderini ellerinde bulduran iyi adamlardır bunlar. İslam bu rakama dört sayı daha ekler. Peygamber’in yoldaşı Halife Osman İbn Affan babasından âdil kişilerin sayısının

kırk olduğunu duymuştur. Halife Osman “Kırk adam mı?” diye sordu. “Adam deme” dedi babası. “İnsan demen daha doğru olur, çünkü aralarında kadınlar da vardır.” İçimizde görünürlüğü en az olan insan *Lamed-vovnik*’lerden biri olabilir, fakat o adamı ya da kadını tanıyabilmek için *caritas*’a, empatinin gücüne ihtiyacımız vardır.

Çağlar boyunca kütüphanelerimizin raflarında biriktirdiğimiz edebiyat zengin ve sonsuz ikircimiyle bize Shylock’la ve aynı zamanda Macbeth’la empati kurmayı, Priamos’a ve aynı zamanda Akhilleus’a merhamet duymayı, Antigone’yi ve aynı zamanda Hecuba’yı sevmeyi, Madam Bovary’ye ve aynı zamanda onun ketum kocasına anlayış göstermeyi öğretebilir. Bize, *Odysseus*’ta anlatıldığı gibi her hayatın bir yolculuk ve *İlyada*’da anlatıldığı gibi her hayatın bir savaş olduğunu ve hepimizin hem sürgünler hem de türlü zorluklarla boğuşan varlıklar olduğunu gösterebilir. Bizlere, tıpkı Bartleby gibi, manasız bürokrasinin ve adaletsiz sistemlerin işbirlikçisi olmayı reddetme olanağını tanıyıp ve yüksek sesle “Yapmamayı tercih ederdim” dememize izin verir. Ne yazık ki günümüzde retorik edebiyatın tam zıddına dönüşmüştür. İçinde hiçbir ikircim, diyalogu harekete geçirecek hiçbir açık uçlu soru barındırmaz. *Caritas*’ın tam tersini söyler: Bu, başkasının önemsizliğini yahut daha kötüsü, başkasının mevcut olmamasını içerir. Roma’nın *Cartago delenda est*¹² söylemini yineler. Soykırım yapar, yabancı addedilen kültürleri yerle bir eder, sanatçıları ve yazarları hapse atar ve kitapları yakar.

Her okurun bildiği üzere, bu hal ve gidiş çağımıza özgü bir durum değildir. MÖ 213’te Çin İmparatoru Çin Şi Huang, Konfüçyüs’ün eserlerini alevlere mahkûm etti ve 460 Konfüçyüs âlimini diri diri yaktı. 1258’de Moğol Prensi Hülagü Han Bağdat kuşatması sırasında Kütüphane’yi ya da Beytülhikme’yi¹³ ateşe verdi. 1562’de Katolik Piskopos Diego de Landa Yucatán’daki Maya el yazması kitaplarının imha edilmesini emretti. On dokuzuncu yüzyıl New York’unda 1873 tarihli Ahlâksızlıkları Engelleme Derneği’nin kurucusu Anthony Comstock sakıncalı bulduğu takriben on beş ton kitabı imha etti. 1933’te Naziler sözde “Alman olmayan” kamyonlar dolusu kitabı topladı ve onları Berlin, Bebelplatz’da bulunan büyük ateşe attı. Bulduğumuz yüzyılda da örnekler bakımından bir eksikimizin olduğu söylenemez.

2025 Şubatında İsrail polisi Doğu Kudüs’te İsraililer ile Filistinliler arasında bir diyalog mekânı ve yabancı diplomatların, misafir yazarların ve sıradan okurların uğrak yeri olan Eğitim Kitabevi’ne baskın düzenledi. İki kitapçı, Mahmood Muna ile Ahmed Muna ev hapsine alındı ve on beş gün boyunca iki adamın *librairie*’lerine¹⁴ dönmesi yasaklandı. Fransız dili mutlulukla *librairie* ve *bibliothèque*¹⁵ kelimelerini eşanlamlı yapmıştır. Bildiğiniz gibi, BnF 1368’de Beşinci Charles tarafından Louvre Sarayı’nda kurulan ve ilk kraliyet kütüphanecisi Gilles Maillard tarafından kataloglanan 917 elyazmasından oluşan *Librairie du Roi* olarak doğmuştur. Adı ister *librairie*, ister *bibliothèque* olsun içinde kitap bulunduran bir yere

¹² (Lat.) Kartaca yıkılmalı. (ç.n.)

¹³ “Ortaçağ İslâm ilim ve kültür tarihinde tercüme ve yüksek seviyedeki ilmi araştırmaların yapıldığı merkezlere verilen ad.” Bkz. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (ed.n.)

¹⁴ (Fr.) Kitapçı dükkânı. (ç.n.)

¹⁵ (Fr.) Kütüphane. (ç.n.)

yapılan saldırı insanlığa karşı işlenmiş bir suçtur ve söze yönelik şiddet eylemlerinin yer aldığı o geniş ve üzücü listeye eklenebilecek bir maddedir.

Ne var ki, bu faaliyetler gölgelerin içinde gerçekleştirilmez. Her zaman bu faaliyetlere tanık olan insanlar vardır ve bu alçakça davranışların doğruluğunu kanıtlayacak yazıcı melekler eninde sonunda ortaya çıkacaktır. Kendini duyuran bir ses, şahsen yapılmış yasal bir suç duyurusu, suça karşı durmak için tabanda örgütlenmiş bir protesto, tek başına ve sessizce elde tutulan cesur bir pankart mikrokozmosun da her şeye hükmeden makrokozmosun işleyişi üzerinde etki yaratabileceğini gösterir.

Lamed-vovnik'lerin durumundaki gibi, Kudüs'te baskına uğrayan kitapçı dükkânının bulunduğu yerde gösteriye katılan bu kadının adını, dinini ya da milliyetini hiçbir zaman bilemeyebiliriz, ama varlığının görüntüsü direnişin ne kadar küçük çaplı olursa olsun adaletsizlik karşısında daima bir seçenek olduğunu göstermek bakımından yeterlidir. Protestocunun görüntüsü büyük önem taşımaktadır ve bütün okurların onu görmesi ve içinde umut bulması için burada BnF'de, "Tous les savoirs du Monde"u içeren bu evrende sergilenmelidir.

Çünkü, zulme karşı ayağa kalkan tek bir insan gibi küçük şeylerin bir simge, bir metafor, bugün bir kez daha dünyanın üzerine çöken o geniş kapsamlı yıkım dalgasına karşı yükseklerde dalgalanan bir sancak olabileceğine dair batıl bir inanca sahibim. Beynimizin sol yarıküresinin sadece bencilce avımızı bulmaya yoğunlaşmamızı sağlamakla kalmayıp aynı zamanda bencilliğimizin yarattığı toplumsal modelin kusurlarını tespit etmeye yaradığını aklımızdan çıkarmamalıyız. Ve bunu yaparsak eğer, bitmek bilmeyen açgözlülük ve kör şiddet yüzünden hastalanmış makrokozmosun bir kez daha kendini iyileştirmesine ve dünya üzerindeki hayatımız için daha sağlıklı bir çerçeve sunmasına yardımımız dokunacaktır. Bu görüntü, müstakbel okuru tarafından sabırla açılmayı bekleyen bir kitaptaki aydınlatıcı bir sözcük misali son derece isabetli şekilde bize bünyesinde yer aldığı hayal edilmiş ve arzulanmış makrokozmosu yansıtan hayalperest mikrokozmosun gücünü gösterir.

"Korkaklar kitaplara elkoyar"

Lizbon, 21 Mart 2025

İngilizceden çeviren: Yeşim Seber